

Zprávy a recenze

XIV. vědecké kolokvium o řízení osvojovacího procesu

Jan Zlatník

Ve čtvrtek 23. května 1996 proběhlo ve VVŠ PV ve Vyškově již XIV. kolokvium o řízení osvojovacího procesu, za účasti asi 65 pedagogů a vědců z českých zemí i ze Slovenska.

Kromě VVŠ PV Vyškov a Pedagogické fakulty MU Brno se na přípravě a řízení kolokvia letos nově podílela i Vojenská akademie v Brně.

Jednání otevřel pedagog prof. PhDr. Josef Maňák, CSc. z PdF MU Brno nosným tématem zaměřeným k významné a všestranné osobnosti René Descarta. Ve shodě s dalšími předními účastníky a jejich příspěvky, informatikem a filosofem prof. Ing. PhDr. Milošem Dokulilem, DrSc., matematikem prof. RNDr. Janem Chvalinou, DrSc., fyzikem prof. RNDr. Janem Novotným, CSc. aj. byl představen Descartes jako myslitel, vědec, filosof, matematik, fyzik, astronom, fyziolog a voják, který je považován za zakladatele novodobé vědy, ovlivňující vývoj evropského myšlení a soudobé civilizace. Ukazuje se, že protiklady v myšlení, k nimž René Descartes dospívá (racionality a intuice) jsou stále aktuální. Diskuse potvrdila, že má cenu se těmito otázkami zabývat, zejména ve vztahu k pojetí vědeckého myšlení a obsahu vzdělávání.

Filozofická témata pokračovala i ve druhé části jednání, kterou řídil matematik prof. RNDr. Jan Chvalina, DrSc. z PdF MU z Brna. Descartovo hledání pravdy aktualizoval doc. RNDr. Čeněk Zlatník, CSc. Na jedné straně je potřeba bránit vědecké poznání, zejména v době zvýšeného přívalu iracionality, a na druhé straně je třeba zvažovat jeho věrohodnost.

Na kolokviu se daly rozlišit různé projevy krize vědy, i když k otevřenému střetu nedošlo. Například doc. PhDr. Josef Budiš, CSc. se kloní k názoru, že „předmět chemie je nutné pojmut i v jiných než vědeckých dimenzích“. S tím třeba já nemohu souhlasit. Přikláním se k jinému řešení: nezpochybnit pedagogickou zásadu vědeckosti, ale přenést zápas o vědecké poznání z vědy do vzdělávání, do vyučovacího procesu. A tak systematicky pěstovat přímo ve škole vědomí síly vědeckého poznání, ale i jeho omezenosti. V diskusi nad jinými příspěvky (např. RNDr. Blažena Švandová) se tentýž problém ukazoval z jiných stran, třeba z pohledu potřeby ve vzdělávání rozvíjet obě stránky myšlení a pojmů. Jak to v principu zařídit a jak ře-

šit podobné filosofické problémy vzdělávání, znají účastníci obecně vesměs z minulých kolokvií: rozčlenit obsah vzdělávání do dvou protikladných poznatkových struktur; k běžným teoretickým poznatkům jednotlivých témat vytvořit protistrukturu souvislostí a tak se systematicky učit — ve dvoustupňovém pedagogickém systému — poznávat svět v protikladech.

V příspěvcích bylo vzpomenuáno i dalších významnějších výročí, a to 200 let od narození matematika N.D. Brašmana (RNDr. Jan Houska) a 600 let od jmenování Jana Husa Mistrem.

Ve stejné míře a se stejným zápalem jako témata filosofická, se na kolokviu probírala témata přímo zaměřená na vzdělávací proces, speciálně na modelování a simulaci. Předmětně orientovaná byla k matematice, technice, výuce cizích jazyků, fyzice, vojenství a ke speciálním situacím. Zajímavým historickým modelem je například model Frenkel-Kontorové, uváděný doc. RNDr. Vladislavem Navrátillem, CSc., který právě tím, že jeho výsledek hrubě nesouhlasil s experimentem, sehrál důležitou roli ve fyzice pevných látek.

Na kolokviu byly probírány neobvyklé koncepce výchovy, výuky a rozvoje myšlení. V příspěvcích se objevují např. kritika našeho školství, které nepřeje technickému vzdělávání, zamyšlení nad výchovou a vzděláváním na konci 20. století, požadavky praxe na schopnost používat speciální počítačové systémy, úvahy nad matematickým vzděláváním na vysokých školách technického zaměření aj. Zajímavá jsou netradiční využití určitých matematických formalizmů a programových systémů.

Už po několik roků se v důsledku iniciativy prof. RNDr. Jana Chvaliny, DrSc. kolokvií aktivně zúčastňuje skupina učitelů matematiky z PdF MU v Praze. Jedním z jejich letošních příspěvků byl příspěvek Mgr. Alice Fonové o konstruktivismu jako výukové metodě aktivizující žáka ve vyučování. Kolokvium obohatily i příspěvky o počítačové podpoře vyučování.

Stěží se dá tímto článkem dostatečně postihnout charakter kolokvia a vyjádřit mnohostrannost přístupů a rozmanitost myšlenek, které na kolokviu odezněly — anebo neodezněly, ale budou ve Sborníku. Pro VVŠ PV se jeví příznivě větší počet příspěvků místních autorů než v minulých letech. Například zajímavý příspěvek RNDr. Jarmily Šotové o matematických programech v systému FAMULUS nabízených pro výuku numerických metod a zaměřených na iterační procesy si přijela na kolokvium vyslechnout i její školitelka v DPGS doc. RNDr. Ivana Horová, CSc. z PF MU v Brně.

Četnost příspěvků letošního kolokvia donutila pořadatele k odpolednímu jednání v sekcích: v sekci teorie vyučování matematice a v sekci humanitních, přírodovědných a jiných oborů. Bohužel se ztratilo kouzlo společného jednání, jeho syntetická povaha, kdy hledají porozumění pedagogové a věd-

ci různého zaměření, různých profesí. Zato bylo umožněno se projevit — i když s časovým omezením — každému, kdo svými myšlenkami chtěl jednání obohatit a osobně se představit.

Významné zastoupení PdF MU z hlediska garance i účastníků pozitivně spoluvytváří charakter vyškovských kolokvií v posledních letech. Dík patří všem, kteří přispěli k zorganizování a zajištění letošního kolokvia a k průběhu jednání, které historicky nesporně patří k nejzajímavějším.

Výchova k evropanství

Jiří Vomáčka

Katedra pedagogiky a psychologie Fakulty pedagogické Technické univerzity v Liberci připravila v rámci svých vědeckých aktivit konferenci s mezinárodní účastí, nazvanou „Výchova k evropanství“.

Konference se konala pod záštitou J. M. prof. Ing. Z. Kováře, CSc. a za součinnosti s Europahaus Eisenstadt ve dnech 17. a 18. září 1996. Úvodní referáty přednesli prof. dr. J. Pešková, CSc. a doc. dr. P. Pithart, CSc. Na závěr jednání vystoupili prof. dr. B. Blížkovský, prof. dr. S. Kučerová i dr. Jan Šolc, vedoucí odboru vnitřní politiky Kanceláře prezidenta ČR.

84 přihlášených zájemců (z VŠ ČR, regionálního školství, státních orgánů, Europahaus Eisenstadt) pracovali ve dvou sekcích: pedagogicko-psychologické a filozoficko-historické. Jednání bylo nesené myšlenkou, že „dialogické partnerství v oblasti politiky, hospodářství a kultury vyžaduje nové výchovné principy, vnitřní a vnější mír ve státech a mezi státy, solidaritu, toleranci, empatii, svobodu, spravedlnost, dobrovolnost a respektování lidských práv“ (prof. dr. Jar. Krejčí).

Technická univerzita v Liberci působí v historickém prostoru, kde se setkávají hranice tří středoevropských států. Prožívá proto intenzivně úsilí o novou evropskou pospolitost. Usiluje i o vyšší účast ve spiritualitě vědeckotechnického pohybu lidstva (prof. dr. R. Palouš). Cítí v tomto duchu svou odpovědnost za přípravu především svých absolventů k sebezpřekračování a otevřenosti. Má v tomto směru již řadu zkušeností, získaných v Euroregionu Nisa.

V našem soudobém úsilí navazujeme na myšlenku velkého libereckého rodáka F. X. Šaldy, pronesenou již v roce 1936: „Vášeň universalismu, dychtění po světovosti a starost o svět, o obecné společenství lidské, je u nás velmi často rub nacionalistické medaile. Je plno Čechů, kteří měli zájem o celé křesťanstvo a později o celé lidstvo a kteří různým způsobem snaži-

li se zharmonisovat svůj nacionalism s internacionalismem. První duch, do něhož se tato žížeň světovosti přímo vtělila, duch, který uskutečnil svým dílem toto dychtění, je J. A. Komenský. Vyhnanec z vlasti sloužil celému lidstvu; první světový irenik a pansof je tak veliký sjednotitel lásky k vlasti i lásky k světu.“

Organizace této aktuální konference je i „prubířským kamenem“ nově založené liberecké odbočky České pedagogické společnosti, jejíž členové se na přípravě konference činně podíleli. Jednání konference bylo obohaceno o výstavu knih z produkce EUROPAHAUS Eisenstadt (Rakousko) i o prodej některých nových publikací. Pro účastníky byla připravena vlastivědná vycházka „Památky města Liberce promlouvají...“ (provázel znalec a zánícený vykladač doc. dr. R. Anděl, CSc.) a vokální večer „Liberec — tradiční město zpěvu“ (připravila pěvkyně mgr. Z. Bubeníčková a d.).

Konference „Výchova k evropanství“ na FP TU v Liberci přinesla nejen nové podněty multikulturní výchově. Přispěla i k navázání nových pracovních a osobních kontaktů a stala se účastníkům i zdrojem pěkných dojmů a zážitků z naší severočeské metropole.

Quod bonum, felix, faustum, fortunatumque sit.

Knížní novinky z filosofie vzdělání a výchovy

Josef Cach

Jde o oblast léta přehlíženou v neprospěch vědeckého profilu příslušných fakult a oborů i v neprospěch studentů a učitelstva. Průkopníkem je tu Fr. Drtina, k němu se v období první republiky přiřadil ruský emigrant S. I. Hessen. Patří sem i komeniologické dílo filosofa J. Patočky a snahy o jeho interpretaci (D. Čapková, V. Soudilová). Po r. 1989 obnovuje Drtinovo usilování, zejména R. Palouš a S. Kučerová. S očekáváním proto bereme do rukou nové publikace, které by měly zaplnit citelnou mezeru.

Z. *Kratochvíl, Výchova, zřejmost, vědomí* (Praha, Herrmann a synové, 1995, 198 s.) Autor, pracovník UK a Středoevropské univerzity v Praze, filosof a překladatel podává nástin jen části problematiky. Podobně jako R. Palouš staví na řecké a křesťanské kultuře a vzdělanosti.

Spisek J. *Michálka, Topologie výchovy* (Praha, Oikúmené, 1995, 92 s.) se přiklání k odborné filosofické a pedagogické literatuře německé, jmenovitě k M. Heidegerovi a jeho škole. Patočka a Palouš mají v obou publikacích své místo, ale stále chybí hlubší „ponor“ do české tradice, kterou třeba konfrontovat s proudy světovými k oboustrannému užítku.

W. Brezinka, *Filosofické základy výchovy* (nakladatelství Zvon, překlad z němčiny). Výbor z publikací kostnického profesora pedagogiky a přítele českých pedagogů, který nyní pracuje na publikaci o vývoji a stavu pedagogiky ve střední Evropě, si zaslouží podrobnější recenzi. Řeší problémy, které ani nám nejsou cizí. (Kladení cílů výchovy v současnosti, vzdělání bez hodnot a s hodnotami, rodina a její odpovědnost, profesní morálka učitelů ad.) Problematika je pojednána bez hlubších souvislostí mezinárodních. Komenský, Rousseau, Dewey jsou na okraji pozornosti renomovaného autora. Chybí také systém, který již delší dobu má pedagogika v USA a v Anglii.

Když dopisuji tyto řádky, dostávám na stůl publikaci zvláště milou i významnou s názvem *Člověk — hodnoty — výchova* od S. Kučerové (Grafotlač Prešov. 232 s.). Autorka po složitých životních a vědeckopedagogických zkušenostech, vrcholících v prvním období perzekucí po r. 1969 a bratrskou pomocí ve vědeckých institucích na S, jde jistější cestou než výše uvedené publikace. Jde o monografii vyhraněně filosofickopedagogickou. Publikace má svůj vývoj. Habent sua fata libelli, jak autorka sděluje v úvodu. Vznikala v letech šedesátých a byla dopracovávána permanentně až po období po r. 1989.

Po přístupu antropologickém — o renesanci tohoto pohledu na rozvoj pedagogických věd se autorka zasloužila již v šedesátých letech —, přechází k přístupu axiologickému (jako světu lidského chtění, včetně teorie hodnot v dějinách filosofie). Se zvláštní pozorností studujeme třetí kapitolu věnovanou problematice etické neboli mravnosti v soustavě hodnot. Tam se již setkáváme s přesnějšími a hlubšími pohledy i do problematiky české na rozdíl od výše zmíněných publikací. Nevyčerpateľná problematika mravní výchovy otvírá dveře ke vstupu do komnaty autorce zvláště blízké, ke kapitole estetické jako pojednání o krásnu v soustavě hodnot. Hostinský redivivus, řekli bychom, zdařile ožívající naše tradice uprostřed diskusí o hodnotách umění před r. 2000. Syntézou v podobě pojednání o slohu života — slohu výchovy je kapitola kulturně pedagogická (s připomínkou publikace L. Kratochvíla o slohu české školy z r. 1940). To je podle našeho mínění oblast pedagogické teleologie sui generis, velmi potřebná našim fakultám pro vzdělávání učitelstva a pro celoživotní kultivaci učitelstva vůbec. Je novinkou roku 1996 pro rozvoj vědeckého bádání v pedagogických vědách. Jde o námět k novým a novým diskusím, ke zpřesňování nadhozených i již „dotazných“ otázek a problémů, jde i o četbu zajímavou, poutavou.

Jen si klademe otázku, proč publikace nevyšla v ČR. Na druhé straně však je k úctě slovenskému prostředí (východnímu Prešovu), že se ujalo práce autorky, která má tak citlivé vztahy k další spolupráci obou bratrských národů. se autorka zasloužila již od šedesátých let

Jan Sláma: Vzpomínání na vnuky T. G. M.

Vydal Zdeněk Susa, Středokluky 1966, 66 stran. Recenze

Sborníček vzpomínek a marginálií k nim za redakce Petra Slámy, vnuka autora, a Z. Susy, docenta 1. lékařské fakulty UK v Praze a synodního kurátora Českobratrské církve evangelické, je dobrým edičním počinem nakladatelství, kterému jde o skutečnou službu inteligenci i širší veřejnosti. Koncem let dvacátých a počátkem let třicátých se Jan Sláma, student teologie v Praze a Ženevě, dostává do celoživotního kontaktu s rodinou prvního prezidenta, a to jako „domácí vychovatel a učitel češtiny“ Herberta a Leonharda, milovaných vnuků T. G. Masaryka, do nichž filozof a sociolog vkládal naději zachování rodu (oba tragicky zahynuli koncem války).

Knižička je dalším dokladem etického a pedagogického klimatu Masarykovy rodiny (vztahem Tomáše a Charlotty a výchovou dětí, Alice, Herberta, Jana a Olgy, doprovázející otce exilem po r. 1914), jež má své přímé pokračování v rodinném životě Olgy jako manželky MUDr. Revillioda. Autor vzpomínek hodnotí toto klima včetně vztahů mezinárodních, komunikace Hradu se Ženevou jako městem J. J. Rouseaua a činí tak s citem pro specifické náboženské pozadí rodinné pedagogiky. Všimá si pozorně výsledků přísné a skromné výchovy obou chlapců, kteří v 10 letech vedle francouzského a anglického jazyka zůstávají v československém povědomí. Doprovází čtenáře do zámku v Židlochovicích, kde jej přijímá prezident a ptá se na zkušenosti vychovatele bez teoretické přípravy, do Džbánova, kam vnuci přijíždějí pozdravit svého vychovatele a učitele na českobratrskou evangelickou faru, na Hrad, kam mu prezidentská kancelář zasilá pozvánku k rozloučení s prezidentem v září 1937, na setkání po r. 1945. Paní Olga umírá v 88 letech v Domově odpočinku v Anglii.

Vzpomínky mají své pokračování v předmluvě Léona Noela, velvyslance Francouzské republiky v Praze, ke spisku Francise Leye (spolužáka Herberta v ženevské soukromé škole), dokreslujícím klima rodinné výchovy a její pedagogiky.

Následuje přednáška Herberta Revillioda o Masarykovi jako zakladateli státu českého a slovenského národa, kterou přednesl na paměť svého dědečka dne 7. března 1942 ve Scottish Czechoslovak House v Edinburgu.

Stručný životopis Jana Slámy od vnuka Petra sborníček uzavírá. Je počtou k 90. narozeninám významného pamětníka první republiky i perzekvovaného teologa za komunistického režimu, dnes žijícího s manželkou, učitelkou angličtiny, v Brně.

Spisek svým významem přesahuje hranice vzpomínek a stává se přínos-

sem k poznání kulturního klimatu první republiky i vztahů československo-švýcarských.

Pro mladou učitelskou generaci je to vademecum přímo symbolické. Po- učné a inspirující, a to i směrem k problematice Bergsonova rozumového poznání na základě citu a intuice, směrem ke vztahům pedagogické teorie a praxe.

Doporučujeme i pro práci v seminářích na fakultách, kde někdy i klo- potně je vzdělávána nová učitelská generace.

Josef Cach

Univ. prof. PhDr. S. Kučerová, CSc.: Člověk — hodnoty — výchova (Kapitoly z filosofie výchovy), vlastním nákladem, Prešov, 1996, 232 str.

Vyjádření k výše uvedené aktuální publikaci, jejíž rukopis byl velmi klad- ně posouzen našimi předními odborníky, chce být, řečeno Šaldovými slovy, pouze několika drobnými poznámkami k velikému námětu.

Není pochyby, že úsilí o výraznou antropologickou orientaci pedagogiky a výchovy takovým velkým námětem je. Jak již před lety ukázal M. Buber, nabývají antropologické přístupy na významu zejména tehdy, když se člověku jeho postavení ve světě jeví problematickým.

Profesorka Kučerová, která se dlouhodobě zabývá otázkami filozofické antropologie, reagovala na její výsledky již v roce 1968 nedogmatickou filo- zofií výchovy. K tisku připravená kniha se však — z obecně známých důvodů — nedostala na knižní trh.

Současná podoba fundovaně a čtivě napsané publikace je tedy výsledkem jejího celoživotního uvažování nad problematikou člověka a jeho výchovy. Vyjadřuje to i podtitul knihy.

V první — antropologické — kapitole autorka vyvozuje, že člověk není žádný bezdějinný či bezesvětný subjekt, který by byl vyložitelný z hlediska specifického bádání jednotlivé vědy. Široce ho charakterizuje jako „bytosť intence a transcendence, tvořivosti a hledání smyslu“. Uplatnění antropo- logického přístupu v pedagogice podle ní „znamená zkoumat člověka jako bytosť, k jejíž podstatě patří i nezbytnost výchovy i vychovatelnost (Homo educandus et educabilis), modifikovaná konkrétní situací kulturně historic- kou i osobně biografickou v hluboce existenciálním smyslu“ (str. 17). — Vývody autorky přesvědčivě vedou k vyššímu vědění, které odmítá poje- tí výchovy jako „nástroje opracování“ člověka a vrací jí myslitelský vztah k bytí.

Druhá kapitola je axiologická. Historickým přístupem v ní autorka vyvo-

zuje, že výchova plní ve společnosti „funkci přenosu hodnot v zájmu zachování a dalšího rozvoje kultury“ (str. 49). Přesvědčivě dokazuje, že právě ve sféře hodnot člověk pociťuje radost a štěstí a rozvíjí tvořivost (naznačovali to ostatně již antičtí, renesanční a další myslitelé).

Pro pedagogy je zvláště podnětné autorčino vysoké oceňování ideálů, které „dávají smysl lidské existenci jako perspektivy, projekty, regulativy, poslední cíle našich snah a tužeb“ (str. 78). Připomeňme však v této souvislosti zkušenost nedávných totalitních let (teoreticky zhodnocenou např. prof. dr. E. Kohákem), že totiž ideál přestává působit, když se stane „rozkazem“ ...

Třetí kapitola je věnována mravnosti v soustavě hodnot. Autorka v ní vychází, na rozdíl od všech relativizujících vysvětlení mravnosti, opět z filozofie hodnot. Věnuje značnou pozornost objasnění etického dobra. Ve shodě se svými filozofickými východisky argumentuje v této kapitole proti tradičnímu aristotelsko-scholastickému pojetí, ve kterém se převážně uplatňovalo získávání hodnoty „pro mne“. Pedagogy zejména zaujme podkapitola 3.4 „Cíl mravní výchovy“, vycházející z jednoty člověka v jeho celistvosti (totalitě) a finalitě.

Ve čtvrté kapitole — „Krásno v soustavě hodnot“ — upoutá organické spojení autorčina vědeckého a uměleckého stylu (viz podkapitolu „Hodné pohádky“). Touto kapitolou jakoby prof. Kučerová znovu potvrzovala, že to, co v roce 1959 anglický fyzik a spisovatel C. P. Snow nazval propastí mezi „dvěma kulturami“ — totiž vědou a uměním — je možno (přes tehdejší rušné diskuse) považovat za zjednodušenou dobovou iluzi.

Je jen jedna kultura, ukazuje závěrečná kapitola autorčina díla. Jejím označením „Sloh života — sloh výchovy“ jakoby se hlásila a tvořivě navazovala na neprávem pozapomenuté dílo dr. L. Kratochvíla (Sloh české školy z roku 1940). Pro pedagogy (a nejen pro ně) je inspirující zejména i jejímu textu vlastní ocenění řádové útvornosti slohu.

Svou filozofickou tázavostí vybízí toto poslední (zatím) dílo prof. dr. St. Kučerové čtenáře k vlastnímu promýšlení a domýšlení předkládaných problémů. Upoutává i kultivovaným, půvabným jazykem bez frází (obvykle nahrazujících nedostatky živých myšlenek). I to zřejmě vedlo k tomu, že Rada Dědictví Komenského přiznala knize nejvyšší ocenění — „Vějičku moudrosti“.

Knihu prof. Kučerové ocení nejen studenti pre- a postgraduálního studia, učitelé, kulturní pracovníci, ale i všichni, kteří se zajímají o zkvalitňování lidského života a světa. V dalších vydáních (která by si zasloužila, aby nemusela být vlastním nákladem) by knize prospělo, kdyby byla opatřena rejstříky.